

Блок 2. Морфологічна норма. Іменник.

Тема : Морфологічна норма. Морфологічна помилка

Теоретична частина

Морфологія (грецьк. *morphe* — форма та *logos* — слово, учення) — розділ мовознавства, що вивчає граматичні особливості частин мови.

Самостійні (повнозначні) частини мови

Іменник називає предмет, явище, істоту (*хто? що?*), має граматичні категорії **роду, числа, відмінка**: *багаття, комфорт, дощ, сестра, громадяни*.

Прикметник указує на ознаку, належність комусь або чомусь (*який? чий?*), має граматичні категорії **роду, числа, відмінка, ступені порівняння**: *гострий, ретельний, дідусів, найдобріший*.

Числівник указує на кількість, порядок при лічбі (*скільки? котрий?*), має граматичну категорію **відмінка**: *дванадцять, одна друга, тисяча, сто двадцять сьомий*.

Займенник указує на предмет, ознаку, належність, але не називає їх (*хто? що? який? котрий?*), має граматичні категорії **роду, числа, відмінка**: *ти, вони, себе, цей, усякий, хто*.

Дієслово називає дію, стан людини чи природи, ознаку за дією (*що робити? що робили? що робитиме? що зробивши? який?*), має граматичні категорії **особи, числа, роду, виду, часу**: *знати, спілкувалися, розуміючи, обмежений*.

Прислівник називає ознаку дії, стан предмета, ознаку якості (*як? де? звідки? наскільки?*), характерна ознака — **незмінюваність**, має **ступені порівняння**: *голосно, неймовірно, спозаранку, кудись, звідтіля*.

Службові частини мови

1. **Прийменник** указує на відношення між словами (вживається при іменнику або займеннику): *по, через, від, з-під*.
2. **Сполучник** сполучає однорідні члени речення, частини складного речення: *та, чи, дарма що, хоч, якби*.
3. **Частка** надає додаткові **сміслові відтінки**, використовується для **творення нових форм**: *не, ні, чи, будь-, -небудь, таки, де-, аби-*.
4. **Вигук** — особлива частина мови. Виражає **почуття, волевиявлення, передає звуки природи**: *ой, ай-ай-ай, ква-ква, бульк; Бувай!*

Морфологічна помилка

Кожна **самостійна частина мови** має свої граматичні категорії, ознаки: **рід, число, відмінок, особу, дієвідміну** тощо.

Усталені правила вживання цих категорій називаються морфологічними нормами.

Відхилення від норм називають морфологічною помилкою.

До найпоширеніших **морфологічних помилок** належать:

- уживання одного роду замість іншого: *широка степ* (замість *широкий степ*);
- уживання однієї відмінкової форми замість іншої: *по воротах* (замість *по воротах*);
- відмінювання невідмінюваних слів: *у кіні* (замість *у кіно*);
- порушення норм утворення **ступенів порівняння прикметників**: *більш легше завдання* (замість *більш легке завдання*), *сама висока гора* (замість *найвища гора*);
- уживання закінчень м'якої групи замість твердої: *зворотній відлік* (замість *зворотний відлік*);
- неправильне творення форм числівників: *семиста* (замість *семисот*);
- уживання дійсного способу дієслова замість наказового: *пішли в кафе* (замість *ходімо в кафе*);
- використання частки **давай(те)** для творення форм наказового способу дієслова: *давайте розкажемо* (замість *розкажімо*);
- сплутування дієвідмін дієслова: *ходють* (замість *ходять*).

Практична частина

Перегляньте відео на You Tube

<https://www.youtube.com/watch?v=QV1XRh6sjFk>

<https://www.youtube.com/watch?v=5pKqEONzOwQ>

Виконайте тестові завдання:

1. Іменник змінюється

А) за родами, числами, відмінами Б) за родами, числами, відмінками

В) за родами, числами, особами Г) за числами та відмінками

2. Помилку допущено в рядку

А) духмяний шампунь Б) головна біль В) довга путь Г) хронічний нежить

3. До одного роду належать усі іменники

А) насип, заповоч, степінь, ярмарок Б) жовч, бешамель, толь, обитель

В) ретуш, розсип, продаж, мігрень Г) антресоль, шагрень, гуаш, фланель

4. Дідище, собачище, вербище, свекрушище, ножище - це іменники ...
роду. _____

5. Архітектор, професор, академік, піаніст, наглядач - це іменники
_____ ... роду

6. Укажіть рядок іменників, які мають паралельні форми роду

А) зал, лікар, листоноша, викладач

Б) жираф, абрикос, поет, нездара

В) плацкарт, сусід, африкат, оазис

Г) банкнот, манжет, директор, листоноша

7. Морфологічні (граматичні) помилки допущено у варіанті

А) давайте співати, сильний нежить, семиста

Б) полять буряки, більш смачніша каша, природній стан

- В) каталися на понях, по полях, їхали вметрі
 Г) самий високий, поїхали на екскурсію (наказовий спосіб), п'ятисот
8. Помилку не допущено у варіанті
 А) щеплення від кору, зимова розпродаж, вулиця Олександра Довженко
 Б) робота Олега Біленко, відповідь Андрію Шевченку, гірка полин
 В) батькова аерозоль, математична дріб, найвища ступінь
 Г) жахлива мігрень, найдосвідченіший лікар, небезпечний сип
9. Усі іменники спільного роду у варіанті
 А) стиляга, жаднюга, нероба, кравець
 Б) рева, плакса, сусід, нездара
 В) зівака, замазура, староста, волоцюга
 Г) заїка, потвора, редактор, підлиза
10. Установити відповідність між членом речення та прикладом (виділеним словом)
 1) Підмет
 2) Присудок
 3) Означення
 4) Додаток
 5) Обставина
 А) Любить **людей** мене навчила мати.
 Б) **Море** було безбарвне, аж чорне.
 В) Повертався чоловік з **міста**.
 Г) Промінь **сонця** зігріває землю.
 Д) Мова - **душа** народу.
11. Установіть відповідність між іменником і його родом
 1) чоловічий
 2) жіночий
 3) середній
 4) спільний
 А) заїка, листоноша, приблууда
 Б) продаж, толь, насип, Дніпро
 В) жовч, обитель, путь, ратуш
 Г) дівча, ягня, колосся, марево

Тема : Іменник. Рід іменників. Паралельні родові форми іменника

Теоретична частина

1. Іменник як частина мови

Іменник — це **самостійна** частина мови, що називає особу, предмет, явище, поняття й відповідає на питання хто? що?: *брат, подруга, вічність, родина, любов, дощ, хурделиця, щастя.*

Іменники належать до певного роду, змінюються або не змінюються за числами (однина й множина) й відмінками. За належністю до роду та за відмінковими закінченнями поділяються на чотири відміни: *сопілка, асфальт, золото; пастух — пастуха, пастухові, пастухи; кредо.*

У реченні **іменники** можуть виконувати будь-яку синтаксичну роль: *Любов неповторна — моя валторна. Циферблат годинника на розі хуртовини снігом замели... (Л. Костенко)*

Групи іменників за значенням

Група	Група
<ul style="list-style-type: none"> • Загальні назви: <i>рюкзак, гвинтокрил, архітектор, бензин.</i> • Назви неістот: <i>плащ, огорожа, бук, цукор.</i> • Конкретні назви: <i>шибка, хлібина, гроно, друг.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Власні назви: <i>Ярослав Мудрий, Либідь, Рим, Мавка.</i> • Назви істот: <i>співак, сусід, кінь, водяник.</i> • Абстрактні назви: <i>заздрощі, молодість, туга, співчуття.</i>

2. Рід відмінюваних іменників. Іменники спільного й подвійного роду **Іменники**, що вживаються в однині, мають постійне значення роду: *Гість (він, мій) — чоловічий рід; яблуна (вона, моя) — жіночий рід; поселення (воно, моє) — середній рід.*

Іменники не змінюються за родами, як **прикметники** й **порядкові числівники**: *м'який — м'яка — м'яке; другий — друга — друге.*

Іменники чоловічого роду переважно мають нульове закінчення, рідше — закінчення **-о, -а (-я)**: *баскетбол, вантаж, дядько, Микола, Ілля.*

Іменники жіночого роду переважно мають закінчення **-а (-я)**, рідше — нульове закінчення: *смерека, лисиця, розкіш, медаль.*

Іменники середнього роду мають закінчення **-о, -е, -а, -я**: *місто, море, курча, багаття.*

Зверніть увагу! **Іменники чоловічого роду:** *біль, дріб, живопис, кір, насип, нежить, перекус, пил, продаж, Сибір, сип, собака, степ, степінь, ступінь, толь, тюль, фенхель, шампунь, ярмарок.*

Іменники жіночого роду: *антресоль, бандероль, бешамель, бязь, вермішель, гуаш, жовч, заплоч, каніфоль, мігрень, нехвороц, обитель, папороть, путь, ретуш, розкіш, суміш, фланель, шагрень.*

Деякі **іменники** мають паралельні форми роду. *Абрикос — абрикоса, африкат — африката, банкнот — банкнота, вольєр — вольєра, жираф — жирафа, зал — зала, клавіш — клавіша, манжет — манжета, мозоль — мозоля, оазис — оаза, плацкарт — плацкарта, птах — птаха, спазм — спазма, сусід — сусіда.*

Зверніть увагу! І до чоловічого, і до жіночого роду належать слова *гандж, дрозж, купіль, фальш, харч*. Їх відмінюють, як іменники чоловічого роду (*фальшу, фальшем*) або як іменники жіночого роду (*фальші, фальшею*).

Іменники спільного роду називають осіб і чоловічої, і жіночої статі за їхніми характерними діями, поведінкою або соціальною належністю; вони мають закінчення **-а**, зрідка **-о**. *Базіка, жаднюга, заїка, замазура, нездара, ненажера, нероба, підлиза, плакса, потвора, прибудда, причепа, рева, роззява, стиляга, трудяга; базікало, ледащо (ч. р. і с. р.); сонько, чванько (ч. р. і ж. р.)*.

Рід цих іменників можна визначити синтаксично (за змістом речення й узгодженням з іншими словами): **старий жаднюга, жаднюга розсердився (ч. р.)** — **стара жаднюга, жаднюга розсердилась (ж. р.)**.

Іменники подвійного роду можуть позначати істот і неістот; вони мають відтінок згрубілості й утворюються за допомогою суфікса **-ищ(е)**. *Ослище, лобище, носище, вітрище (ч. р. і с. р.); хмарище, бабище, зміїще (ж. р. і с. р.)*.

В аббревіатурах рід визначаємо за основним словом: **НАНУ (Національна академія наук України) — ж. р.; ЦКП (Центр керування польотами) — ч. р.**

Зверніть увагу! Іменники, що вживаються тільки в множині, роду не мають: *вершки, дріжджі, Чернівці, Анди*.

Фемінітиви

Назви осіб за професією, посадою, званням, видом діяльності уживалися переважно в чоловічому роді, хоча називали і чоловіків, і жінок: *академік, інженер, нотаріус*.

Це пояснюється тим, що колись такі професії мали тільки чоловіки. У міру набуття їх жінками з'явилися жіночі відповідники — **фемінітиви**: *акторка, директорка, мовознавиця, спікерка, фігуристка*.

Фемінітиви утворюють за допомогою суфіксів **-к-**, **-иц(я)**, **-ин(я)**, **-ес-** від іменників чоловічого роду. *Стажерка, блогерка, лідерка, веришниця, робітниця, набірниця, кравчиня, продавчиня, поетеса, патронеса*.

Зверніть увагу! Не від усіх назв професій і видів діяльності можна утворити **фемінітиви**. **ПОРІВНЯЙТЕ**: *пілот (керує літаком) — пілотка (головний убір); вівчар (овечий пастух) — вівчарка (порода собак); електрик (електротехнік) — електричка (вид транспорту); секретар (виборна посада) — секретарка (помічник); кочегар (робітник, що обслуговує печі парових казанів) — кочегарка (приміщення, де містяться печі парових казанів)*.

Відсутні відповідники жіночого роду в складних назвах посад: головний технолог, заступник директора, генерал-губернатор.

Багато іменників не мають паралельних форм жіночого роду, тому додаємо слово пані й узгоджуємо граматично з іншими словами: *пані мер, приїхала мер; пані міністр, міністр запропонувала; пані посол, посол вручила вірчі грамоти; пані майор, майор Шумицька*.

Зверніть увагу! Суфікси -ш-, -их-, утворюючи **фемінитиви**, вносять до лексичного значення слова додатковий компонент: *генеральша* — це не жінка на генеральській посаді, а дружина генерала, *директорша* — це дружина директора, *головиха й секретариха* — дружини голови й секретаря відповідно.

3. Рід невідмінюваних іменників іншомовного походження

Чимало **іменників** є **запозиченими**. Вони зберегли **граматичні ознаки** рідної мови, тому **не змінюються** за відмінками й числами. Визначити рід допоможуть такі правила.

До жіночого роду належать невідмінювані **іменники**, що називають осіб жіночої статі, риб, мови. *Леді, мадам, міс, місис, фрау; івасі, путасу, фугу; суахілі, комі*.

До чоловічого роду належать невідмінювані **іменники**, що називають осіб чоловічої статі, професії, вітри, тварин. *Месьє, портьє, конферансьє, аташе, імпресаріо, маєстро, рефері; грего, майстро, сирокко, торнадо; жако, фламінго, поні, АЛЕ цеце (муха) — ж. р.*

До середнього роду належать назви неістот. *Ампула, лібрето, кашне, таксі, радіо, желе, суфле, тирамісу, АЛЕ авеню (вулиця), боржомі (вода), кольрабі, броколі (капуста), салямі (ковбаса) — ж. р.*

Іменники візаві, протеже, хіпі — **чоловічого й жіночого роду**.

Зверніть увагу! Іменники *вино, ситро, пальто* відмінюємо.

Рід власних невідмінюваних назв іншомовного походження визначаємо за родовою ознакою. *Конго (ріка, країна) — ж. р., «Таймс» (газета) — ж. р.; Борнео (острів) — ч. р.; Торонто (місто) — с. р.*

Зверніть увагу! Рід деяких невідмінюваних іменників залежить від їхнього значення: *великий боа (удає) — тишне боа(жіночий шарф із пір'я або хутра); широка Міссурі (річка) — багатий Міссурі (штат)*. Визначити рід у такому випадку можна **за змістом речення**.

Практична частина

Перегляньте відео на You Tube

<https://www.youtube.com/watch?v=KY6XwWUvY90>

Виконайте тестові завдання:

1. Усі слова є іменниками в рядку

А) А виконання, виконавець, виконавши

Б) Б книгарня, книжник, книгозбірня

В) В соловей, соловенятко, солов'їний

Г) Г завідувач, завідувачка, завідувати

Д) Д зеленаво,зеленка, зелень

2. Чоловічий рід мають усі іменники варіанта

А) А морок, какаду, маєстро, ООН

- Б) Б Баку, продаж, столяр, денді
В) В Борнео, собака, аташе, Сибір
Г) Г суддя, перекладач, путь, гімн
Д) Д хлоп'ятко, козак, інститут, іній
3. Чоловічий рід мають усі іменники варіанта
А) А ступінь, балет, аташе, вісь
Б) Б запис, галузь, нежить, гіпс
В) В збір, торнадо, шинель, стен
Г) Г важіль, грань, дріб, ідальго
Д) Д ячмінь, тюль, колібрі, висип
4. Чоловічий рід мають усі іменники варіанта
А) А плач, кахель, накип, перекис
Б) Б корч, емаль, аерозоль, толь
В) В клавіш, шагрень, порт'є, зал
Г) Г рояль, розсип, продаж, путь
Д) Д кір, пропис, прогрес, суміш
5. Жіночий рід мають усі іменники варіанти
А) А діагональ, північ, авеню, плов
Б) Б живопис, мадам, жовч, челядь
В) В кефаль, гуаш, роль, нехворощ
Г) Г тунель, скрижаль, бязь, ваніль
Д) Д папороть, манжет, мігрень, туш
6. Жіночий рід мають усі іменники варіанта
А) А бандероль, бутель, цеце, УПА
Б) Б ГЕС, коала, фланель, заповоч
В) В НЛО, повінь, лазур, боржомі
Г) Г спіраль, латинь, СБУ, кольрабі
Д) Д провесінь, ЕОМ, деталь, плащ
7. Жіночий рід мають усі іменники варіанта
А) А педаль, стаття, лебідь, подорож
Б) Б ЧАЕС, мадам, розкіш, жовч
В) В продаж, поезія, жирафа, міль
Г) Г купіль, ООН, дріль, радість
Д) Д мита, лоша, ртуть, Прип'ять
8. Середній рід мають усі іменники варіанта
А) А кашне, метро, колібрі, манго
Б) Б кохання, листя, шосе, Черкаси
В) В ЄС, завдання, збіжжя, пенсне
Г) Г кафе, шимпанзе, каное, відео

- Д) Д Тбілісі, бароко, купе, таксі
9. Середній рід мають усі іменники варіанта
- А) А турне, ягня, весілля, Дніпро
- Б) Б дівча, збіжжя, бароко, меню
- В) В немовля, плем'я, рілля, філе
- Г) Г теля, куля, мартіні, авокадо
- Д) Д пальто, канапе, віче, салямі
10. Спільний рід мають усі іменники варіанта
- А) А нероба, забіяка, юрист, бідолаха
- Б) Б незграба, суддя, тренер, сирота
- В) В ледащо, лівша, рева, листоноша
- Г) Г староста, професор, зануда, базіка
- Д) Д замазура, вельможа, роззява
11. До одного роду належать усі іменники в рядку
- А) А Делі, Чернівці, Мехіко
- Б) Б Стамбул, Сочі, Чикаго
- В) В Сена, Дністер, Міссурі
- Г) Г Нікарагуа, Китай, Чилі
- Д) Д Токіо, Сухумі, Онтаріо
12. До одного роду належать усі іменники в рядку
- А) А Хоккайдо, Париж, Калахарі
- Б) Б Прип'ять, Умань, Ай-Петрі
- В) В Керч, Сибір, Кіліманджаро
- Г) Г Сурамі, Балі, Севастополь
- Д) Д Вашингтон, Огайо, Кутаїс

Тема: Число іменників. Іменники, що мають форму лише однини чи множини

Теоретична частина

В українській мові більшість іменників має дві форми — однину й множину: рік — роки, гірлянда — гірлянди, вікно — вікна.

Проте частина іменників уживається тільки в однині (Марс, пихатість, вапно) або тільки в множині (Моринці, джинси, пахощі).

Іменники, що вживаються тільки в однині

- абстрактні іменники: *співчуття, непередбачуваність, широчінь;*
- збірні іменники, що означають сукупність осіб або подібних предметів: *колосся, листя, юнь, апаратура, городина, хмиз;*
- речовинні іменники: *кисень, олово, срібло, пісок, горох;*

- власні назви людей, тварин, планет, географічні й інші поняття: *Ганна, Олег, Пирятин, Мурчик, готель «Україна», Юпітер, Еверест, Ніагара.*

Зверніть увагу! Деякі іменники з речовинним значенням, що мають форму тільки однини, можуть означати види, сорти маси, речовини чи матеріалу або їх велику кількість, а також терміни. Тоді їх вживаємо в множині. *Мінеральні солі, фруктові соки, цілинні землі, ефірні масла, мінеральні води, весняні води, великі сніги, неосяжні пшениці, безмежні жита, сипучі піски, шуми й болі в серці.*

Іменники, що вживаються лише у формі однини, можуть використовуватися у формі множини:

- якщо вони передають узагальнення на основі характерних ознак, пов'язаних із відповідними власними назвами: *Гей, нові Колумби й Магеллани, напнемо вітрила наших мрій!* (В. Симоненко);
- якщо географічні назви вжиті в **переносному** значенні (у такому разі їх пишемо з **малої** літери): *височили еверести побутових відходів.*

Іменники, що вживаються тільки в множині

- назви будівель та їхніх частин: *ворота, двері, сходи*; назви знарядь праці й предметів домашнього вжитку: *ваги, вила, граблі, сани, ліжжі*;
- назви парних предметів і частин тіла: *в'язи, груди, окуляри, лаштунки*;
- назви взуття й одягу: *бриджі, бутси, мокасини, панталони, джинси, штани*;
- назви речовини, матеріалу, продуктів: *вершки, дрова, консерви, солодощі, ласощі, макарони, прянощі, чипси, дріжджі, парфуми*;
- назви відрізків часу, свят, обрядів, дій, що повторюються: *іменини, канікули, святки, оглядини, переговори, перегони, роковини, сутінки*;
- назви ігор, дій та процесів: *відвідини, вечорниці, дебати, жмурки, посиденьки, пустощі, хвастощі, шашки*;
- назви почуттів, емоцій, станів: *трудощі, заздощі, радощі*;
- власні географічні назви: *Анди, Прилуки, Мінеральні Води, Бровари.*

Зверніть увагу! Значення числа в невідмінюваних іменниках виражається тільки синтаксично (за змістом речення). *Це манго було недозріле. На полиці лежали чудові манго.*

Деякі іменники (гуси, діти, кури, люди) мають форму однини, але від інших основ: **гуска, дитина, курка, людина.**

Збірні іменники

Окремим видом іменників є слова, що означають невизначену кількість однакових предметів, які існують у певній сукупності. Це збірні іменники: **волосся, лушпиння, начиння.**

Зверніть увагу! Їхнє лексичне значення таке ж, як і названих предметів, але вони відрізняються **морфологічно**: одиничні іменники — **чоловічого роду другої відміни з нульовим закінченням** (*прилад, колос, камінь*), а збірні — це іменники **середнього роду другої відміни із закінченням -я**: *приладдя, колосся, каміння*. Вони означають не один предмет, а **багато** таких самих предметів і за значенням наближаються до

форм множини, хоча мають тільки форму однини. Тому слід уникати помилкових сполучень таких іменників з прикметниками у формі множини: *канцелярські приладдя, міцні коріння, запашні зілля*.
Правильно: *канцелярське приладдя, міцне коріння, запашне зілля*.

Практична частина

Перегляньте відео на You Tube

<https://www.youtube.com/watch?v=QroHXs6BXwg>

Виконайте тестові завдання

1. Лише в однині вживаються всі іменники рядка
А возвеличення, голова, рука, скупість
Б окуляри, стілець, молодь, мошкара
В циркач, аркуш, збіжжя, учитель
Г радість, Дніпро, гнів, стеблиння
2. Лише в однині вживаються всі іменники рядка
А волосся, дітвора, молоко, білизна
Б бетон, кропива, веселощі, ненависть
В група, гречка, суниці, кров
Г сметана, шляхи, потомство, родина
3. Лише в однині вживаються всі іменники рядка
А козацтво, рідня, городина, бузина
Б сосна, дерева, тіні, крок
В мати, предмет, лелека, вила
Г гнів, піхота, ріка, слабкість
4. Лише в однині вживаються всі іменники рядка
А гілля, борошно, чесність, дубняк
Б сіни, патріотизм, смуток, ансамбль
В лапки, рота, бурячиння, терник
Г брат, команда, вишняк, спека
5. Лише в однині вживаються всі іменники рядка
А Вінниця, Крим, пазур, бензин
Б молоко, руда, рушник, золото
В радість, вірність, крило, злість
Г Дунай, залізо, кохання, нудьга
6. Лише в однині вживаються всі іменники рядка
А Київ, хата, млявість, засмага
Б хода, гордість, пихатість, чай
В цукор, країна, кисень, повітря
Г коріння, патріот, спокій, край

7. Лише в однині вживаються всі іменники рядка

А дівтора, кухар, водень, ряска

Б товариство, конверт, отрута, панство

В честь, любов, морква, чорнило

Г золото, музей, світло, небосхил

8. Лише в однині вживаються всі іменники рядка

А справа, гниль, бобовиння, часопис

Б професор, абітурієнт, похвала, бджільництво

В поет, автор, незграбність, гріх

Г Маріуполь, обдарованість, символіка, професура

9. Лише в однині вживаються всі іменники рядка

А Марія, боротьба, ялина, електрика

Б азот, молодь, пенал, зброя

В інструментарій, нафта, пшоно, молодість

Г солома, овоч, колосся, просо

10. Лише в однині вживаються всі іменники рядка

А сміття, пил, олівець, злагода

Б стеблиння, піднесення, комашня, мудрість

В толь, прикраса, праця, зухвалість

Г аквамарин, апельсин, мряка, черствість

11. Лише в однині вживаються всі іменники рядка

А диван, лінійка, болото, милосердя

Б толерантність, шляхта, нація, трагедія

В вапно, малювання, біганина, вовна

Г емпатія, сметана, цех, раунд

12. Лише в однині вживаються всі іменники рядка

А прикрість, людство, зелень, олово

Б срібло, листоноша, курява, блиск

В успішність, квас, каша, дрібнота

Г тиша, виделка, енциклопедія, епілог

Тема: Поділ іменників на відміни. Складні випадки відмінювання іменників

Теоретична частина

За належністю до роду та за відмінковими закінченнями іменники поділяються на чотири відміни.

До I відміни належать іменники **жіночого** й деякі іменники **чоловічого** роду, а також **спільного** роду із закінченнями -а, -я в називному відмінку однини: *смола, спрага, гривня, криця, майстерня, нація, праця; воєвода;*

базіка, листоноша, невдаха, нечема, плакса, сирота, суддя; Дарина, Лілія, Катерина, Микола, Ілля, Сава.

До II відміни належать:

- іменники **чоловічого** роду з нульовим закінченням та із закінченням -о в називному відмінку: бик, вихор, квітень, спокій, кратер, Сергій, Володимир, дядько, дідуньо; Дніпро, Марко/Мárко, Петро, Павло;
- іменники **середнього** роду із закінченнями -о, -е, -я (крім іменників із суфіксами -ат-, -ят-, -ен- у непрямих відмінках): весло, ремесло, горе, ложе, знання, новосілля, вороття;
- іменники з суфіксами збільшувально-згрубілого значення -ищ-, -иськ-, утворювані від іменників усіх родів: вітрище (від вітер), дідище (від дід), лапище (від лапа), зайчисько (від заєць), хлопчисько (від хлопець).

До III відміни належать іменники **жіночого** роду з нульовим закінченням, а також іменник мати: *невагомість, розповідь, кров, любов, мідь, ніч, піч, суміш, сіль, Адель, Любов, Ніколь, Нінель, Хатинь.*

До IV відміни належать іменники **середнього** роду:

- із закінченнями -а, -я, що у формах **непрямих** відмінків набувають суфіксів -ат-, -ят- перед закінченням: поросля (поросяти, поросяті, (на) поросяті), дівча (дівчати, дівчаті, (на) дівчаті);
- із закінченням -я, які мають два зразки відмінювання: із суфіксом -ен- у формах **непрямих** відмінків і без такого суфікса: ім'я (ім'я/імені, ім'ю/імені, ім'ям/іменем, (на) ім'ї/імені).

Зверніть увагу! Не належать до жодної відміни:

- невідмінювані іменники іншомовного походження: *какаду, суші, какао, авеню;*
- іменники, що вживаються тільки в **множині**: *гроші, мандри, діти, пахоці, меблі;*
- іменники, що перейшли з розряду прикметників (дієприкметників): *учительська, вартовий, ведучий, поранений;*
- жіночі прізвища на -о та на приголосний: *Марія Іваненко, Оксана Рябчук.*

2. Поділ іменників I відміни на групи

Іменники I відміни поділяються на три групи: тверду, м'яку та мішану.

До твердої групи належать

- іменники **жіночого** роду з твердим приголосним основи (крім шиплячих) та закінченням -а: *кава, долина, дуга, молотьба, краса, регата;*
- іменники **спільного** роду із таким закінченням: *базіка, бідолаха, скнара, сирота, жаднюга;*
- іменники **чоловічого** роду (назви осіб): *воєвода, гайдамака, Микита, Сава.*

До м'якої групи належать іменники **жіночого, чоловічого й спільного** роду з м'яким приголосним основи та закінченням –я: *праля, майстерня, друкарня, мозоля, сім'я, тесля; кровопивця, убивця, суддя, Ілля.*

До мішаної групи належать іменники **жіночого, чоловічого та спільного** роду із закінченням –а та з основою на шиплячий приголосний: *Межа, пуца, їжа, каша, круча, площа, теща, вельможа, пашá й пáша, листоноша, міхоноша, Золотоноша.*

3. Деякі особливості відмінювання іменників І відміни

У родовому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення -и, -і, -ї:

- закінчення -и набувають іменники твердої групи: сили, справи, книги, сестри, новини;
- закінчення -і (після **голосного, м'якого знака та апострофа** — -ї) мають іменники м'якої та мішаної груп: кузні, долі, Насті, сім'ї, лоджії, філології, тиші, дачі.

Зверніть увагу! Форми родового відмінка однини та називного множини деяких іменників хоч і однакові за написанням, та часто мають різні наголоси: *дочки́ — дóчки, землі́ — зéмлі, кні́жки — кни́жкі, межі́ — мéжі, сестри́ — сéстри, сім'ї́ — сім'ї.*

В орудному відмінку однини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-ою**, м'якої та мішаної груп — **-ею** (після голосного, м'якого знака та апострофа — **-сю**). *Красою, ганьбою, родиною, купівлею, гривнею, працею, дуеньєю, сім'єю, статтею, ріллею, здачею, вежею, спаржею, ложею, пущею, тишею.*

У родовому відмінку множини іменники першої відміни мають нульове закінчення або закінчення -ей, -ів. *Губ (і губів), бандур, кобз, праць, робітниць, назв, свобод, долонь, легень (і легенів), меж, площ; систем, гіпотез, догм, пальм, шайб; мишей, свиней, сімей, статей (від статті), відповідей; гайдамаків, суддів, теслів.*

Зверніть увагу! Якщо основа іменників закінчується двома різними приголосними, то в родовому відмінку множини між цими приголосними з'являються **о** або **е**: *кухонь (від кухня), мисок (від миска), ігор (від гра), лазень (від лазня), воєн (від війна), гривень (від гривня), АЛЕ букв, мавп, шахт, догм, пальм.*

В іменників іншомовного походження з подвоєними приголосними в родовому відмінку множини це подвоєння зберігається: бонн (від бонна), ванн (від ванна), вілл (від вілла), мадонн (від мадонна), панн (від панна), тонн (від тонна).

У місцевому відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення -ах, -ях. *У справах, на полицях, на кручах, на машинах, на гривнях; по ямах, по руках, по стежках (не по ямам, по руках, по стежкам).*

Поділ іменників II відміни на групи (крім іменників з кінцевим приголосним -р)

Іменники II відміни поділяються на три групи: **тверду**, **м'яку** й **мішану**.

До **твердої** групи належать іменники чоловічого роду з кінцевим **твердим** приголосним основи (крім шиплячих) із нульовим закінченням і закінченням -о. *Титан, оберемок, яструб, привіт, Михайло, Петро, Дніпро.*

До **твердої** групи належать іменники середнього роду із закінченням -о. *Ребро, крило, озеро, ремесло, відро, слоненятко, студентство, козацтво.*

До **м'якої** групи належать іменники чоловічого роду з кінцевим **м'яким** приголосним основи. *Молодець, ремінь, рівень, учитель, коваль, гравій, добродій, дідуньо, Павлусь, Антосьо, Миколцьо.*

До **м'якої** групи належать іменники середнього роду із закінченням -е та -я (без суфіксів -ен-, -ят- при відмінюванні й переважно з подовженням кінцевого приголосного основи). *Горе, яйце, море, поле; багаття, буття, запитання, роздоріжжя, довір'я, приладдя, листя, обличчя, сузір'я, полум'я.*

До **мішаної** групи належать іменники чоловічого роду з кінцевим **шиплячим** приголосним основи. *Екіпаж, плащ, плач, сторож, утікач, ткач, товариш; вітрище, вовчище.*

До **мішаної** групи належать іменники середнього роду із закінченням -е та основою на шиплячий приголосний. *Ложє, плече, прізвище, сховище, звалище.*

Поділ на групи іменників чоловічого роду з основою на -р

Належність іменників чоловічого роду з основою на -р до **твердої**, **м'якої** чи **мішаної** групи визначаємо за місцем наголосу в родовому відмінку однини та множини.

До **твердої** групи належать:

- переважна більшість іменників на -р: узвар, вихор, стовбур, столяр, тамбур, явір;
- односкладові іменники на -р: мир, сир, вир, жир, тир, твір, двір, тур, мур, шнур, щур;
- іменники звір, комар, снігур, які, проте, в називному відмінку множини мають закінчення **м'якої** групи: звірі, комарі, снігурі (іменник щур може мати й закінчення -і: щурі);
- деякі іменники іншомовного походження на -ар, -ир із постійним наголосом на **корені**: долар — долари, панцир — панцири;
- усі іменники іншомовного походження на -ер, -ір, -ор, -ур (-юр) і з постійно наголошеними -ар (-яр), -ир (-ір, -їр). *Режисер, майстер, шифер; папір, сувенір, ювелір; диктор, куратор, семафор; абажур, гіпюр, каламбур; базар, квазар, гектар, комісар, футляр, ювіляр; бригадир, касир, командир, пасажир, Каїр.*

До м'якої групи належить:

- частина іменників із суфіксами -ар, -ир, які в **однині** мають наголос на **корені**: бондар — бондаря, козир — козиря, лікар — лікаря, писар — писаря;
- іменники, у яких при відмінюванні наголос переходить із -ар, -ир на **закінчення**: буквар — букваря, букварі, вівчар — вівчаря, вівчарі, друкар — друкаря, друкарі, календар — календаря, календарі, кобзар — кобзаря, секретар — секретаря, шахтар — шахтаря; хабар — хабаря, проводир — проводиря;
- деякі чоловічі імена: Ігор — Ігоря, Лазар — Лазаря.

До **мішаної** групи належать іменники на -яр (назви людей за родом їхньої діяльності), у яких при відмінюванні наголос переходить із **суфікса** на **закінчення**. *Вугляр — вугляра, каменяр — каменяра, пісняр — пісняра, скляр — скляра, тесляр — тесляра, школяр — школяра.*

Відмінювання іменників III відміни

До III відміни належать іменники жіночого роду з кінцевим приголосним основи та слово **мати**. *Вість, латинь, суміш, гуаш, кров.*

У родовому відмінку однини іменники III відміни мають закінчення -і: вісті, латині, осені, суміші.

Зверніть увагу! Іменники на -ть після приголосного, а також слова кров, любов, осінь, сіль, Русь, Білорусь у родовому відмінку однини можуть набувати як варіант закінчення -и: *почести, соборности, любови.*

У родовому відмінку множини вживаємо закінчення -ей: доповідей, сумішей, речей, ночей, **АЛЕ** матерів.

У формі орудного відмінка однини пишемо подвоєні приголосні, якщо основа закінчується одним приголосним (крім б, п, в, м, ф і р). *Ніч — нічю, суміш — сумішню, латинь — латинню, Оболонь — Оболонню, подорожж — подорожжню.*

Якщо основа закінчується сполученням приголосних, то подовження приголосних (на письмі — подвоєння букв) не відбувається: *вість — вістю, жовч — жовчю, нехворощ — нехворощю.*

Якщо основа закінчується на б, п, в, м, ф і р, то після них пишемо апостроф: *кров — кров'ю, верф — верф'ю, глаzur — глаzur'ю, мати — матір'ю.*

Іменники IV відміни

До IV відміни належать іменники середнього роду двох типів:

- із закінченнями -а, -я, що у формах родового, давального та місцевого відмінків набувають суфіксів -ат-, -ят- перед закінченням: *маля (маляти, маляті, (на) маляті), дівча (дівчати, дівчаті, (на) дівчаті), порося (поросяти, поросяті, (на) поросяті);*
- із закінченням -я, які мають два варіанти відмінювання: із суфіксом -ен- у формах родового, давального та місцевого відмінків і без такого

суфікса: вим'я (вим'я/вимені, вим'ю/вимені, вим'ям/вименем, (на) вим'ї/вимені).

Іменників другого типу небагато. Іменники, що при відмінюванні одержують суфікс -ат- (-ят-), становлять в українській мові численну групу. За лексичним значенням — це назви малих істот (дітей, молодих тварин і птахів). *Козеня, лоша, курча, горобеня, поросся, ягня, кошеня, каченя, маля, немовля, дівча.*

Сюди належать і назви малих предметів (санчата) чи пестливі назви частин тіла (оченята, ноженята, рученята). Уживаються такі іменники тільки у формі множини.

Зверніть увагу! Одержавши суфікс -к(о), іменники на означення молодих і малих тварин переходять до другої відміни: *телятко, кошенятко, поросятко.*

У назвах тварин знахідний відмінок множини може бути рівний називному або родовому: пасу телят або пасу телята.

Зразки відмінювання іменників IV відміни

Однина	Множина
Н. в. • маля, соколя • ім'я, тім'я	Н. в. • малята, соколята • імена, тім'я
Р. в. • маляти, соколяти • імені/ім'я, тімені/тім'я	Р. в. • малят, соколят • імен, тім'їв
Д. в. • маляті, соколяті • імені/ім'ю, тімені/тім'ю	Д. в. • малятам, соколятам • іменам, тім'ям
З. в. • маля, соколя • ім'я, тім'я	З. в. • малят, соколят • імена, тім'я
О. в. • малям, соколям • іменем/ім'ям, тіменем/тім'ям	О. в. • малятами, соколятами • іменами, тім'ями
М. в. • на маляті, на соколяті • в імені/ім'ю, тімені/тім'ю, тім'ї	М. в. • на малятах, соколятах • в іменах, тім'ях
К. в. • маля, соколя • ім'я, тім'я	К. в. • малята, соколята • імена, тім'я

Практична частина

Перегляньте відео на YouTube

https://www.youtube.com/watch?v=_y0ufin73W0

Виконайте тестові завдання:

1. Букву е треба писати на місці пропуску в обох словах рядка

А) А вітрищ..м, кварц..м Б) Б олен..м, прізвищ..м

В) В танц..м, озимин..ю Г) Г вілл..ю, корен..м

2. Букву о треба писати на місці пропуску в словосполученні

А) А пахучою вишн..ю Б) Б зустріч із ювіляр..м

В) В смачною каш..ю

3. Подвоєні букви треба писати у формі Ор. в. всіх іменників рядка

А) А молодь, сіль, ваніль Б) Б піч, нежить, зустріч

В) В шампунь, ніч, подорож Г) Г гордість, грань, гуаш

4.Закінчення -ою у формі орудного відмінка однини мають усі іменники в рядку:

А) А спальня, Європа, буква. Б) Б тиша, свобода, глибина;

В) В калина, малеча, посада; Г) Г ваза, речовина, кислота;

Д) Д мелодія, береза, справа;

5.Закінчення -єю у формі орудного відмінка однини мають усі іменники в рядку:

А) А доня, дочка, доля; Б) Б стаття, мама, земля;

В) В надія, воля, миля; Г) Г куля, вежа, стежка.

Д) Д круча, каша, площа;

6. Закінчення -єю у формі орудного відмінка однини мають усі іменники в рядку:

А) А вежа, сторожа, артилерія; Б) Б фантазія, місія, арія;

В) В анатомія, фізіологія, Маруся; Г) Г зозуля, мрія, душа.

Д) Д автономія, алегорія, бабуся;

7.Прочитай фрагмент поезії.

З того часу в Україні жито зеленіє;

Не чуть плачу, ні гармати, тільки вітер віє,

Нагинає верби в гаї, а тирсу на полі.

Все замовкло. Нехай мовчить: така божа воля. (Т.Г.Шевченко)

Укажіть, скільки в цьому фрагменті іменників І відміни твердої групи.

варіанти відповідей

А) А 0

Б) Б 1

В) В 2

Г) Г 3

Д) Д 4

8. Прочитай фрагмент поезії.

Садок вишневий коло хати,

Хрущі над вишнями гудуть,

Плугатарі з плугами йдуть,

Співають ідучи дівчата,

А матері вечерять ждуть.(Т.Г.Шевченко)

Укажіть, скільки в цьому фрагменті іменників І відміни м'якої групи.

А) А 0 Б) Б 1 В) В 2 Г) Г 3 Д) Д 4

9. Подвоєння приголосних відбувається у формі Ор. в. однини всіх слів рядка

А) верф, паралель, подорож, мазь Б) пам'ять, сіль, велич, лазур

В) вуаль, буденність, суміш, папороть Г) кров, заметіль, емаль, світлотінь

Д) магістраль, ціль, мігрень, постель

10. Неправильно утворено форму слова у варіанті

А) їздити по понеділкам Б) вісім десятих кілограма

В) виголосить промову Г) задля спільної вигоди

11. Граматичну помилку допущено в словосполученні

А) сто кілограмів Б) незручних туфель

В) барвистих ярмарок Г) багатопверхових готелів

Д) запалення легень

12. Однакове закінчення в орудному відмінку однини матимуть усі слова в рядку

А) посуха, душа, повага, миша Б) книжка, неділя, круча, м'ята

В) проща, сотня, вишня, Олена Г) Франція, новина, оселя, мрія

Д) тополя, легеня, пуща, стаття

Тема: Закінчення -у (-ю), -а, (-я) в іменниках родового відмінка однини чоловічого роду

Теоретична частина

1. Закінчення іменників II відміни

До II відміни належать іменники **чоловічого** роду на -о та з нульовим закінченням, а також іменники **середнього** роду на -о, -е, -я. *Березень, полин, спокій, батько, Павло, Дніпро, озеро, печиво, море, збіжжя.*

Закінчення іменників чоловічого роду II відміни в родовому відмінку

У формі родового відмінка однини іменники чоловічого роду мають закінчення -а, -я і -у, -ю: квадрата, Івана, професора, екскаватора, каменя і виду, синтезу, шоколаду, каменю.

Вибір закінчення залежить від значення слова (див. наступну теорію).

У формі родового відмінка множини іменники II відміни мають нульове закінчення або -ів (-їв). *Вагання — вагань, озера — озер, пальто — пальт, дослідження — досліджень; дядьки — дядьків, метри — метрів, кілограми — кілограмів, прислів'я — прислів'їв, хутра — хутер, яйця — яєць, гасла — гасел, дена (від дно) — ден, весла — весел.*

Закінчення –ей мають слова гостей, грошей, коней, очей (і віч), плечей (і пліч) та зрідка ушей (переважно — вух).

Деякі іменники мають паралельні закінчення: ват — ватів, кіловат — кіловатів, чобіт — чоботів, раз — разів.

Зверніть увагу! Закінчення може змінювати значення слів і словосполучень. *Вісім чоловік і чоловік вісім* має значення «вісім осіб», а *вісім чоловіків* — «вісім осіб чоловічої статі».

Нульове закінчення мають іменники, що втрачають суфікс -ин у множині: болгарин — болгар, громадянин — громадян, селянин — селян, татарин — татар, АЛЕ грузинів, осетинів, вірменів.

Закінчення іменників чоловічого роду давального відмінка

У формі давального відмінка однини іменники чоловічого роду, а також середнього роду із суфіксом -к- зі зменшено-пестливим значенням мають паралельні закінчення -ові, -еві, -єві або -у, -ю. *Велетень — велетневі, велетню, директор — директорові, директору, майстер — майстрові, майстру, дитятко — дитяткові, дитятку.*

Зверніть увагу! Коли в тексті уживаються поряд кілька іменників чоловічого роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення одноманітних відмінкових закінчень треба спочатку використовувати закінчення -ові, -еві (-єві), а потім — -у (-ю): *Геннадієві Михайловичу Стороженку, Данилюкові Олегу Васильовичу, панові майору.*

Закінчення -у, -ю мають іменники середнього роду: святу, прізвищу, умінню, руків'ю. У деяких іменниках можливі варіантні закінчення: лиху, лихові; місту, містові; озеру, озерові; серцю, серцеві.

Закінчення іменників знахідного відмінка однини

У формі знахідного відмінка однини іменники чоловічого роду, що позначають істот, мають такі самі закінчення, що й у родовому: академіка, пана, Петра.

Усі іменники чоловічого роду, що позначають неістот, а також іменники середнього роду в знахідному відмінку мають ту саму форму, що й у називному: ґрунт, інститут, колір, пасмо, узбіччя, повернення.

Деякі іменники чоловічого роду (переважно назви побутових предметів, дерев, документів) можуть мати паралельні форми, спільні з формами або родового, або називного відмінка. *Посадив дуба й дуб; вивчив вірш і вірша, дописав листа й лист; купив ножа й ніж; застругав олівця й олівець.*

Закінчення іменників орудного відмінка множини

У формі орудного відмінка множини іменники II відміни мають закінчення -ами, -ями, -ми: шматками, учнями, родовищами, урвищами, роздоріжжями, піддашшями.

Закінчення іменників місцевого відмінка однини і множини

У формі місцевого відмінка однини паралельні закінчення -ові, еві (-єві) або -у (-ю) можуть мати:

- назви істот чоловічого роду: на батькові — на батьку, на вчителеві — на вчителю;
- назви істот середнього роду із суфіксом -к-: на теляткові — на телятку, на поросяткові — на поросятку, на хлоп'яткові — на хлоп'ятку;
- назви неістот чоловічого та середнього роду із суфіксами -ик-, -ак-, -ок-, -к-, -к(о): у рушнику — у рушникові, на літаку — на літакові, на ліжку — на ліжкові, у стрибку — у стрибкові.

Іменники, що позначають істот (але не осіб), мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями -ові, -еві (-єві) і закінчення -і (-ї): на китові — на киті, на лосеві — на лосі, на тигрові — на тигрі, на віслиюкові — на віслиюку.

Закінчення -і (-ї) мають назви неістот:

- чоловічого роду (переважно безсуфіксні): у гурті, на складі, у ґрунті, у возі, у комп'ютері, на поверсі, по асфальті, у центрі;
- середнього роду без суфікса -к-: у горі, у навчанні, на плечі, на узбіччі, при морі.

З прийменником по можуть уживатися паралельні закінчення -у (-ю) та -і (-ї): по Дніпру — по Дніпрі, по місту — по місті, по селу — по селі, по обличчю — по обличчі. Для позначення часу використовуємо закінчення -і: по обіді, по закінченні, по завершенні.

У місцевому відмінку множини іменники II відміни мають закінчення -ах, -ях. *На столах, по полях, на місяцях, у будинках, у календарях, на чоботах (і чоботях), по селах.*

2. Закінчення іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини

У родовому відмінку однини іменники **другої відміни** залежно від їхнього значення мають закінчення -а, -я або -у, -ю.

Закінчення -а, -я мають іменники

Назви істот	<ul style="list-style-type: none"> • родича, поета, продавця, митця, зайця, комара; • Олега, Ігоря, Вітра, Мороза, Дуба
Чітко окреслених предметів	<ul style="list-style-type: none"> • олівця, годинника, підручника, носа, шлунка, хребта, АЛЕ мозку, стравоходу
Назви дерев	<ul style="list-style-type: none"> • бука, граба, клена, явора, кипариса, кедра
Назви мір довжини, грошей, чисел, часу	<ul style="list-style-type: none"> • кілограма, долара, мільярда, тижня, місяця, АЛЕ року, віку
Назви мовознавчих і математичних термінів	<ul style="list-style-type: none"> • префікса, додатка, відмінка, синуса, радіуса, АЛЕ синтаксису, фразеологізму
Назви населених пунктів і назви річок із наголосом на закінченні	<ul style="list-style-type: none"> • Києва, Тернополя, Рима, Дніпра, Дністра
Назви житлових приміщень та їх частин	<ul style="list-style-type: none"> • вітряка, млина, барака, балкона, флігеля, АЛЕ корпусу, покою

Закінчення -у, -ю мають іменники

Назви почуттів, хвороб, властивостей, явищ природи, процесів, ігри, танці

- жалю, жаху, болю, кору, отиту, ліризму, патріотизму, руху, польоту, вітру, грому, морозу, аналізу, відбою, вальсу, бейсболу, футболу, **АЛЕ** гопака, ривка, стрибка

Назви літературознавчих, філософських і наукових понять, речовинні іменники

- твору, роману, верлібру, роду, сюжету, образу, ідеалу, способу, феномену (явище); азоту, кремнію, мармуру, борцю

Іменники на позначення сукупності істот і неістот, установ, закладів, об'єднань

- електорату, батальйону, лісу, гаю, саду (**АЛЕ** ліска, гайка, садка); одягу, товару, ордену (чернеча громада), університету, комітету, блоку, уряду

Назви кущів і трав'янистих рослин

- чагарнику, гороху, бузку, барвінку, ячменю, **АЛЕ** вівса

Назви просторових понять, військових і житлових споруд та їх частин

- байраку, лиману, майдану, проспекту, вокзалу, будинку, гуртожитку, замку, штабу, бастиону, **АЛЕ** бліндажа, гаража, куреня, хліва

Назви країн, озер, гір, островів, півостровів, річок (із наголосом на основі)

- Гангу, Сейму, Бугу, Уралу, Дону, Ватикану, Таджикистану, Китаю, Гонконгу

Практична частина

Перегляньте відео на You Tube

<https://www.youtube.com/watch?v=C-lxT2Xbx7U&t=79s>

https://www.youtube.com/watch?v=Hg8_2Fma6kw

Виконайте тестові завдання

1. Закінчення -а (-я) мають у формі родового відмінка всі географічні назви рядка

- А) Кременчук, Ужгород, Нью-Йорк Б) Дунай, Дніпро, Світязь
В) Житомир, Кавказ, Китай Г) Сибір, Єгипет, Мадрид

2. Подані в дужках іменники мають одне й те саме закінчення у формі родового відмінка в рядку

- А) частина (прибуток), на відстані (кілометр), шлях до (успіх)
Б) приїхали з (Миргород), ухвалення (закон), початок (експеримент)
В) наявність (фільтр), начальник (вокзал), довжина (екватор)
Г) дійшли (висновок), досягли (результат), дотримання (режим)

3. У формі родового відмінка однини закінчення -а (-я) мають усі іменники рядка

- А) водій автомобіл..., не вистачає кілограм..., кордони Ізраїл...
Б) не було документ..., правила розпорядк..., отвір капеляр...
В) не поставив дефіс..., біля роял..., більше кілометр...
Г) слизова шлунк..., музеї Стокгольм..., учень ліце...

4. У формі родового відмінка однини закінчення -у (-ю) мають усі іменники рядка

- А) виписав з підручник..., пішли до театр...
Б) не поставив апостроф..., ложка цукр...

В) укладання асфальт..., робітник завод...

Г) рух транспорт..., зібрали з гектар...

5. Закінчення -а у формі родового відмінка однини мають обидва іменники в рядку

А) часового пояс..., до сукні немає пояс...

Б) урахування середнього бал..., бал..свідоцтва

В) історія Стародавнього Рим..., поїхав до Рим...

Г) старовинні будівлі з камен..., добування камен...

6. У родовому відмінку однини закінчення -у (-ю) мають усі іменники чоловічого роду рядка

А) кілограм, Кавказ, підмет Б) дощ, біль, сюжет

В) мішок, вітер, дуб Г) понеділок, бузок, оркестр

7. У родовому відмінку однини закінчення -у (-ю) мають усі іменники чоловічого роду рядка

А) А. атом, квітень, шлях Б) Б. олівець, перепис, півень

В) В. гай, Дунай, небосхил Г) Г. Кривий Ріг, комбайн, долар

Питання №8

8. У родовому відмінку однини закінчення -а (-я) мають усі іменники чоловічого роду рядка

А) А. вокзал, жираф, ерудит Б) Б. театр, хокей, діджей

В) В. деревій, тигр, десяток Г) Г. комп'ютер, Берлін, підручник

Питання №9

9. У родовому відмінку однини закінчення -а (-я) мають усі іменники чоловічого роду рядка

А) метелик, сполучник, синус Б) кисень, Великдень, інститут

В) задум, Київ, пенал Г) лан, спогад, учитель

10. Закінчення -у (-ю) у формі родового відмінка однини мають усі іменники у варіанті, окрім

А) супутник, гопак, Роман Б) Крим, усміх, діаметр

В) синтаксис, сюжет, Марсель Г) полин, вальс, борщ

11. Прочитайте фрагмент учнівського твору, у якому пропущено окремі слова.

Невдовзі Сергій з...виїхали на замиську трасу. До ...залишалося два... Хлопці провели в дорозі майже добу, але це аж ніяк не робило менш...їхню подорож.

Граматично правильним є варіант послідовного заповнення пропусків

А) Ігорем, Львова, кілометри, цікавішою

Б) Ігорем, Львову, кілометра, цікавою

В) Ігорем, Львова, кілометри, цікавою

Г) Ігором, Львову, кілометра, цікавою

Тема: Особливості кличного відмінка

Теоретична частина

КЛИЧНИЙ ВІДМІНОК

В українській мові звертання обов'язково виражається кличним відмінком іменника. Використання у звертаннях форм називного відмінка української мови є ненормативним.

1. Кличний відмінок іменників I відміни

Закінчення –о мають іменники твердої групи: *колего, донечко, подруго, дівчино, Миколо*.

Закінчення –е мають іменники м'якої та мішаної групи: *нене, закрійнице, воле, Катре, Насте, Ілле, круче, душе*.

Закінчення –є мають іменники м'якої групи після голосного та апострофа: *надіє, мріє, реакціє, сім'є, Софіє, Маріє*.

Закінчення –ю мають іменники м'якої групи, що означають жіночі і чоловічі пестливі імена або загальні назви: *матусю, доню, бабусю, Меласю, Галю, Олю, Лесю, Таню*

2. Кличний відмінок іменників II відміни

Закінчення –у мають:

а) іменники твердої групи із суфіксами -ик-, -ок-, -к-: *братику, хлопчику, синку, батьку, внучку, Петрику, Івасику, рятівнику, провіднику*

б) іншомовні імена з основою на г, к, х: *Джеку, Жаку, Ніку, Аліку, Людвігу, Фрідріху*;

в) деякі іменники мішаної групи з основою на **Ш, Ч**: *викладачу, укладачу, товаришу*.

Закінчення –ю мають іменники м'якої групи: *вихователю, Геннадію, Олесю, добровольцю, борцю, мудрецю, знавцю, Ігорю, лікарю, кобзарю, секретарю* (але: *молодче, хлопче, кравче, женче, шевче*).

Закінчення –е мають:

а) іменники твердої групи: *брате, пастуше, Степане, Володимире, Ярославe, Олеже* (або *Олегу*), *радисте, професоре, директоре, режисере, альпіністе* (але: *діду, сину, тату*);

б) деякі іменники мішаної групи (зокрема власні назви з основою на шиплячий і загальні назви з основою на **Р, Ж**): *Довбуше, Джордже, газетяре, кресляре, стороже*.

3. Кличний відмінок іменників III відміни має закінчення **–е**: *іменники типу розкоше, радосте, тіне, Любове, Нінеле*.

Практична частина

Перегляньте відео на You Tube

<https://www.youtube.com/watch?v=bSuRE6CNsi8>

<https://www.youtube.com/watch?v=nvw5czJiE0Q>

Виконайте тестові завдання:

1.Правильно утворено форму кличного відмінка іменників у всіх рядках, ОКРІМ

- А) Насте, Наталю, Стефаніє Б) учителю, лікарю, викладачу
В) Олександрє, Дмитре, Юріє Г) бабусю, сестро, хлопче

2.Прочитайте фрагмент телевізійного анонсу, у якому пропущено окремі слова.

У нашій програмі - цікаво про роботу кожного ... української економіки. Сьогодні спілкуємося з ... Петренком - експертом з оплати праці. Чи знаєте ви, що багато хто з наших ... має право на доплату за стаж , яка різниться в кожній із ... господарства?

Правильним є варіант послідовного заповнення пропусків

- А) коліща, Ігорем, співгромадян, галузей
Б) коліщати, Ігором, співгромадян, галузей
В) коліщати, Ігорем, співгромадянів, галузей
Г) коліщати, Ігорем, співгромадян, галузей
Д) коліщати, Ігорем, співгромадян, галузів

3.Закінчення -е у формі кличного відмінка мають усі іменники в рядку

- А) друг, колега, брат, земля
Б) воля, швець, Богдан, Ілля
В) боєць, кравець, хлопець, молодець
Г) майор, полковник, капітан, лейтенант
Д) син, кум, Михайло, Павло

4.Позначте рядок, у якому всі іменники у формі кличного відмінка мають закінчення -е

- А) Назар, генерал, Ілля, героїня
Б) Степан, Ганнуся, сестриця, друг
В) кравець, Наталя, пісня, вітер
Г) земля, душа, Київ, кобзар

5. Прочитайте діалог (цифри позначають номери реплік).

- (1) Вітаю, Миколо! Сто років тебе не бачив . Як справи, молодий чоловіче?
-(2) Доброго ранку, Валеріє Семеновичу, дякую, нівроку, а Ви як почуваетесь?
-(3) Непогано, друже, непогано, братику, ось тільки спину щось знову прихопила!
-(4) Поберегли б Ви себе, пане професоре, ще стільки справ попереду, не хворійте!
-(5) Гаразд. А тобі, добродію Гринчишин, зичу успішного захисту дипломної!
НЕПРАВИЛЬНО утворено форму кличного відмінка в репліці

- А) 1 Б) 2 В) 3 Г) 4 Д) 5

6. НЕПРАВИЛЬНО утворено форму кличного відмінка у рядку

А) пане президенте, добродійко Кухарчук, дорогий дідусю

Б) колега Петренко, Анастасіє Іванівно, пані Ірино

В) люба Катрусю, пане генерал, Василю Романовичу

Г) добродію Дмитре, шановний Володимире Григоровичу, панно Олено

Д) вельмишановні панове, друже Олексію, директоре Міхнова

7. Прочитайте діалог (цифри позначають номери реплік).

— (1) Добрий день, Ольго Козаченко, не бачила тебе з випускного вечора.

Як справи?

— (2) Вітаю, Жанно Сергіївна! Дякую, у мене все гаразд. А у Вас що нового?

— (3) Я, Олю, як завжди, уся в шкільних клопотах. Цікаво, що ти робиш, моя дівчино?

— (4) Я, пані вчителько, працюю фітнес-тренером, і мені це до вподоби.

— (5) Молодець, юна тренерко! Це прекрасно, що знайшла заняття до душі.

Успіхів тобі!

НЕПРАВИЛЬНО утворено форму кличного відмінка в репліці

А) 1

Б) 2

В) 3

Г) 4

Д) 5

8. Звертанням ускладнено речення (розділові знаки пропущено)

А) Ви знаєте як липа шелестить у місячні весняні ночі?

Б) Не осверни цю мить і не поруш цинічним словом ...

В) Ми славим в одах вогнище святе та всіх пускати до нього нам ще рано.

Г) Ти вседержителю в небі на морі і суші день мій грядущий і суший благослови

9. Поширеним звертанням ускладнено речення (розділові знаки пропущено)

А) О жовтий квіте мелодії розтань над строгими квадратами перонів.

Б) Тебе я земле всю сходив до краю.

В) Добре учителю що ти небокраї підняв нам людського стремління.

Г) Я не спатиму люба до світу буду думати й буду писати.

10. Прочитайте речення: Припливайте до колиски(1) лебеді(2) як мрії, опустіться(3) тихі(4) зорі(5) синові під вії.

Кому треба поставити замість усіх цифр, окрім

А) 1

Б) 2

В) 3

Г) 4

Д) 5

Тема: Творення й відмінювання імен по батькові

Теоретична частина

В офіційних документах прийнято обов'язково використовувати **ім'я по батькові**.

Утворюють імена по батькові за допомогою суфіксів -ович (рідше — -ич, -іч) для **Чоловіків** та -івна (-івна) для **жінок**. Назар — Назарович, Назарівна; Василь — Васильович, Васиївна; Матвій — Матвійович, Матвійівна.

Зверніть увагу! Творення таких імен по батькові слід запам'ятати: Григорій — Григорович, Григорівна; Яків — Якович, Яківна; Ілля — Ілліч, Іллівна. Від імен Хома, Лука, Сава, Кузьма й Микола утворюються паралельні форми: Хомич і Хомович; Лукич і Лукович; Савич і Савович; Кузьмич і Кузьмович; Миколович і Миколайович.

Чоловічі імена по батькові мають закінчення іменників II відміни мішаної групи, а жіночі імена по батькові — I відміни твердої групи.

Зразки відмінювання чоловічих та жіночих імен по батькові

Н. в.	<ul style="list-style-type: none">• панич, Іванович, Гордійович• калина, Іванівна, Гордійівна
Р. в.	<ul style="list-style-type: none">• панича, Івановича, Гордійовича• калини, Іванівни, Гордійівни
Д. в.	<ul style="list-style-type: none">• паничу, Івановичу, Гордійовичу• калині, Іванівні, Гордійівні
З. в.	<ul style="list-style-type: none">• панича, Івановича, Гордійовича• калину, Іванівну, Гордійівну
О. в.	<ul style="list-style-type: none">• паничем, Івановичем, Гордійовичем• калиною, Іванівною, Гордійівною
М. в.	<ul style="list-style-type: none">• (на) паничу, Івановичу, Гордійовичу• (на) калині, Іванівні, Гордійівні
К. в.	<ul style="list-style-type: none">• паничу, Івановичу, Гордійовичу• калино, Іванівно, Гордійівно

Практична частина

Перегляньте відео на You Tube

<https://www.youtube.com/watch?v=8pjrS3T3UIE>

https://www.youtube.com/watch?v=P_6Hz3B_PMI

Виконайте тестові завдання:

1. Правильно утворено всі імена по батькові в рядку

- А) Адамович, Аркадівна, Романівна
- Б) Євгенівна, Назарович, Олегівна
- В) Ярославна, Анатолієвна, Володимирівна
- Г) Карпівна, Дмитрівна, Карловна
- Д) Васиївна, Свиридович, Аркадівна

2. Правильно утворено всі імена по батькові в рядку

А) Дмитрівна, Григорійович, Янович

Б) Іванівна, Антонович, Петрівна

В) Назаровна, Платонович, Остаповна

Г) Хомович, Харитонович, Якимовна

Д) Валеріївна, Савович, Вікторович

3.Правильно утворено всі імена по батькові в рядку

А) Спиридонівна, Георгівна, Феодосійович

Б) Львівна, Григорович, Валерівна

В) Олексієвна, Спиридонівна, Олегович

Г) В'ячеславівна, Євгенович, Кузьмич

Д) Кузьмович, Макарівна, Давидовна

4.Правильно утворено всі імена по батькові в рядку

А) Валер'євич, Степанович, Григорович

Б) Ілліч, Валерійович, Васильович

В) Юрійович, Петрівна, Валерієвич

Г) Сергієвич, Васильович, Левівна

Д) Григорівна, Савовна, Тадейович

5.Правильно утворено всі імена по батькові в рядку

А) Зиновійович, Микитович, Максимівна

Б) Валеріанович, Владиславівна, Віталівна

В) Іванівна, Іллічна, Геннадійович

Г) Арсенівна, Яківович, Романівна

Д) Геннадіївна, Семенович, Миколаєвна

6.Помилку в написанні імені по батькові допущено в рядку

А) Віталієвич, Ігорович, Степанівна

Б) Анатолійович, Микитович, Савівна

В) Андрійович, Миронівна, Васильович

Г) Григорович, Іллічна, Миколайович

Д) Тарасович, Євгенович, Юрійович

7.Правильно утворено жіноче ім'я по батькові

А) Андріївна, Юрійовна, Яківна

Б) Валерієвна, Марківна, Сергієвна

В) Ігоревна, Марківна, Назарівна

Г) Андріївна, Петрівна, Хомівна

Д) Трохимівна, Юрійовна, Львівна

8.Помилку в написанні імені по батькові допущено в рядку

А) В'ячеславович, Любомирович, Мусійович

Б) Зиновійович, Анатолійович, Юр'євич

В) Миколайович, Захарович, Олегович

Г) Вітольдович, Зорянович, Кузьмович

Д) Михайлович, Опанасович, Богданович,

9. Є помилки в утворенні імен по батькові в рядку

А) Юрїївна, Аркадійович

Б) Олексїївна, Тарасович

В) Іллівна, Лукич

Г) Ярославівна, Миколович

Д) Григор'ївна, Андрієвич

10. Правильно утворені імена по батькові в рядку

А) Ігорєвич, Григорїївна Б) Аркадійович, Спиридонівна

В) Євгенійович, Іллінічна Г) В'ячеславич, Романовна

Д) Валерієвич, Аркадієвна

11. Правильно утворено всі імена по батькові в рядку

А) Ілліч, Тимофїївна, Уласович

Б) Григор'євна, Савівна, Яковлевич

В) Самсонівна, Порфирієвна, Прокопович

Г) Пилипович, Вакулович, Гнатїївна

Д) Денисівна, Валеріановна, Арсєнович